

Postavení venkovského učitele na počátku komunistického režimu (1948-1953) na příkladu školy v Jestřabí na Valašskokloboucku

Petr Fojtík

K problematice školství a učitelstva v Československu na přelomu 40. a 50. let 20. století nebylo zatím v polistopadové éře publikováno mnoho studií. Inspiroval jsem se zejména článkem Soni Gabzdilové *Komunistická strana Československa a školstvo na Slovensku v letech 1948-1953*, který vyšel v prvním svazku série *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu* v roce 2003.^{1/} Mé představy též korigoval článek Zdeňka Jirásky *Perzekuce školství Moravy a českého Slezska v letech 1948-1954*, který vyšel v prvním čísle Časopisu slezského zemského muzea z roku 1998.^{2/} Ke zpracování tématu a konkretizaci problematiky jsem pak využil archivní materiály uložené ve Státním okresním archivu ve Zlíně-Klečůvce. Čerpal jsem zejména z fondu *Okresního národního výboru Valašské Klobouky z let 1949-1960* (dále ONV Valašské Klobouky), odkud jsem využil především dokumenty vzniklé z činnosti IV. referátu školství a kultury, příp. nadřízeného Krajského národního výboru v tehdejší Gottwaldově (Zlíně). Dále jsem použil materiály z fondů *Národní školy Jestřabí 1893-1953* (dále NŠk Jestřabí) a *Základní devítileté školy Jestřabí 1953-1971* (dále ZDŠ Jestřabí), kde je uložena Školní kronika Národní školy v Jestřabí z let 1936-1974.

Po Únoru 1948 došlo k proměně československého školství a s tím souviselo i to, že etabloující se komunistický režim začal klást v prvních letech své existence nové povinnosti na bedra učitelů. V době konstituování totalitního komunistického režimu v Československu byl učitel tlačěn do role, jež byla pro něj doposud neznámá. Právě v tomto období byl vystaven zkušenosti, které nikdy v minulosti nebyl nucen čelit. Tuto novou roli pak měl učitel hrát po celou dobu trvání komunistického režimu v Československu. Nejdříve si nastupující komunistický režim vytvořil legislativní a následně také institucionální rámec, díky nimž si učitelstvo podřídil a na další desetiletí dokonale ovládal, přičemž z něj učinil do velké míry loajální nástroj svých ideologických potřeb. Snahou režimu bylo „předělat“ mentalitu obyvatel a „vložit“ lidem do hlavy nový hodnotový systém. K tomu měl posloužit právě a především učitel, který se měl napříště stát prostředkem k výchově „nového socialistického člověka“, člověka s novým způsobem myšlení i života.

^{1/} Soňa GABZDILOVÁ, *Komunistická strana Československa a školstvo na Slovensku v letech 1948 – 1953*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, Svazek 1, ed. Zdeněk Kárník – Michal Kopeček, Praha 2003, s. 201-223.

^{2/} Zdeněk JIRÁSEK, *Perzekuce školství Moravy a českého Slezska v letech 1948 – 1954*, Časopis Slezského zemského muzea. Série B-vědy historické 47, 1998, č. 1, s. 59-96.

Téma konkretizuji na příkladu několika učitelů působících v letech 1948-1953 na dvojtřídní Národní škole v obci Jestřabí, nedaleko Valašských Klobouk na Zlínsku. Jak na učitele v oněch letech působili nové změněné podmínky, či jak se učitelé s těmito změnami vyrovnávali? Byli ochotni splňovat či naopak nesplňovat požadavky, které na ně byly novým režimem kladeny jak ve škole, tak i mimo ni? Jak fungovaly tehdejších instituce, které měly tuto sféru na starosti, zejména tedy nadřízené orgány, které práci učitele řídily a usměrňovaly? Jak se v této době utvářela nová role učitele a jaké měly tyto změny vliv na jeho společenské postavení nejen v tomto období, ale i v době pozdější? Co bylo určující pro práci učitele ve škole i mimo ni, nejen na přelomu 40. a 50. let, ale po celé období vlády komunistického režimu? Můžeme si klást tyto i další otázky. Avšak autor této krátké studie na ně není schopen při nejlepší vůli odpovědět. Čtenář se tedy bude muset spokojit jen s některými dílčími poznatky či závěry.

Proměna školství po Únoru 1948 a nová role učitele

Oblasti školství byla bezprostředně po Únoru 1948 nastupujícím komunistickým režimem věnována velká pozornost. Brzy došlo v této oblasti také k nové legislativní úpravě. Ústavodárné Národní shromáždění schválilo dne 21. dubna 1948 nový školský zákon č. 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství, který zaváděl do praxe ideu o jednotném státním školství. Tímto zákonem bylo školství v tehdejší Československu fakticky znárodněno. Zákon, který se vztahoval na všechny stupně škol, převedl veškeré vzdělávací a výchovné instituce do kompetence státu, a to i ty, jež byly zřizovány soukromými či náboženskými subjekty. Soustava škol byla od té doby vnitřně homogenní a sjednocená, stejně jako školské předpisy, které byly stejné pro celé území Československa. Povinná školní docházka byla prodloužena z osmi na devět let, tedy ze 14 na 15 let věku dítěte. Děti navštěvovaly nejdříve školu prvního stupně – neboli národní školu (1.-5. postupný ročník, tedy od 6 do 11 let věku) a následně pak druhého stupně – střední školy (6.-9. postupný ročník, tedy od 11 do 15 let věku). Na druhý stupeň pak navazovaly další stupně vzdělání. Cílem se stala unifikace výchovy a vzdělání všech dětí bez ohledu na sociální původ, pohlaví a náboženství.^{3/}

Zákon o jednotném školství stanovil všem školám společný výchovný cíl a každému druhu a stupni školské soustavy určil vzdělávací úlohu. Vzdělání a výchova měly být založeny na stejných ideových základech a měly směřovat k jednotnému cíli. Povinností vzdělávacích institucí všech stupňů bylo vychovávat „*národně a politicky uvědomělé občany lidově demokratického státu, statečné obránce vlasti a oddané stoupence pracujícího lidu a socialismu*“.^{4/}

^{3/} S. GAZDILOVÁ, *Komunistická strana ...*, s. 202.

^{4/} *tamtéž*, s. 202-203.

Prostředníkem k uskutečňování těchto a dalších cílů se stal učitel. Ihned po převzetí moci věnovali komunisté pedagogům zvýšenou pozornost. Učitelé byli sledováni, prověřováni, školeni, převychováni, usměrňováni atd. Museli vyvíjet nové aktivity, které souvisely nejen s jejich hlavní pracovní náplní, tedy výukou, ale museli vyvíjet i činnost, jež se školními povinnostmi naprosto nesouvisela.^{5/} Zvláště venkovští učitelé byli v rámci procesu budování socialismu využíváni i k jiným aktivitám než doposud. Neměli už napříště plnit jen své pedagogické povinnosti či se věnovat kulturnímu poslání, ale kromě toho se (nejen) v době konstituování nového režimu stali nástrojem pro realizaci mocensko-politických cílů komunistické strany. Jejich role spočívala např. v tom, že jim byly přidělovány různé administrativní práce na komunální úrovni, například rozpis dodávek, soupis dobytka, výkup zemědělských produktů, přiděl potravinových lístků či sledování kontingentů rolníků. Čtenář může oprávněně namítnout, že v této oblasti učitel vystupoval již v minulosti. Tato role je známa zvláště z dob válečného hospodářství státu, jako tomu bylo za obou světových válek. Tentokrát se tak ovšem dělo za podmínek mírových, třebaže na počátku „studené války“ značně militarizovaných. Nově byla spatřována naprosto zásadní důležitost venkovských učitelů také v přesvědčování rolníků při budování jednotných zemědělských družstev (JZD), které se dělo v rámci socializace vesnice. Zakládání JZD mělo být realizováno metodou názorného přesvědčování, soustavné a každodenní vysvětlovací práce na místní úrovni. Učitel byl na jedné straně obeznámen se situací v místě svého působení, na druhé straně byl existenčně závislý na státu, jehož byl zaměstnancem. Učitel byl tedy ideální „převodovou pákou“ pro realizaci plánů režimu v širokých společenských vrstvách.^{6/}

Nebylo neobvyklé, že byl učitel k nové práci přesvědčován režimem pomocí donucovacích prostředků. Za nespolehlivé bylo považováno několik stovek učitelů národních a středních škol. Ve smyslu ustanovení č. II. odstavce 3 vládního usnesení ze dne 14. prosince 1948 o snížení počtu státních a veřejných zaměstnanců a o jejich přeřazení do výroby byla postižena řada učitelů, která nevyhovovala nově zavedeným třídním, ideologickým a politickým kritériím.^{7/}

Učitel a „boj na ideologické frontě“

Pedagogičtí pracovníci měli „v úsilí našeho pracujícího lidu vybudovat socialismu v naší vlasti důležité a čestné místo“, proto na ně byla kladena přísnější kritéria než na ostatní společenské a profesní vrstvy. Měli být důkladně vybaveni pro „zostřující se třídní boj na ideologické frontě,

^{5/} *tamtéž*, s. 215.

^{6/} *tamtéž*, s. 219-220.

^{7/} *tamtéž*, s. 215.

pro boj proti pověrám a tmářství“. Komunistická strana kladla důraz na ideologickou převýchovu pedagogů.^{8/} To se projevilo bezprostředně po Únoru.

Podívejme se nyní na situaci v bývalém okrese Uherský Brod v jarních měsících roku 1948. Stejně jako v obcích, městech, na pracovištích a jiných místech, tak i mezi učiteli vznikaly nedlouho po Únoru akční výbory, kterým padli za oběť nepohodlní učitelé. V rámci uherskobrodského okresu musel do výslužby odejít po zásahu Okresního akčního výboru učitelstva (OAVU) okresní školní inspektor J. Mikola. Jeho kolega Josef Šimsa byl zbaven své funkce a přeražen na místo ředitele měšťanské školy. Novými okresními školními inspektory byli ustanoveni spolehliví straníci, mezi něž patřil mj. František Horák.^{9/}

Učitelé se nejdříve zúčastňovali zvýšeného počtu schůzí, zvláště pak schůzí manifestačních. Ty byly organizovány za tím účelem, aby učitelé deklarovali svůj souhlasný postoj k právě probíhajícím změnám ve státě. Vyžadovala se „*nutnost kladného postoje všech učitelů vůči nové vládě Klementa Gottwalda*“. Pak následovaly přednášky zaměřené ideologicky. Můžeme zmínit např. přednášku se signifikantním názvem *Dialektický materialismus jako filosofický směr*. Následně se učitelé celého uherskobrodského okresu dozvídali i „*o praktickém provádění ideové práce dnešního učitele a o vnitřní školské práci v novém duchu*“. Od nového školního roku 1948/1949 ubylo již manifestačních schůzí, které charakterizovaly hektickou dobu prvních měsíců vlády nového režimu, zato však přibýlo pracovních porad, seminářů, učitelských schůzí a hospitací, které se více zabývaly prací učitele ve všedních dnech nové společenské reality.^{10/}

Aby bylo působení na učitele účinné, soustavné a jeho činnost byla patřičně podchycena a kontrolována, byl napříště vytvořen určitý institucionální a organizační rámec. Od února 1949 v souvislosti se vznikem krajského zřízení namísto předchozího zemského přešly národní a střední školy do kompetence krajských (KNV) a okresních národních výborů (ONV). Oblast školství a osvěty byla do reorganizace v roce 1954 v kompetenci IV. referátů ONV a KNV.^{11/} To platilo i pro nový politický okres Valašské Klobouky, který vznikl vydělením z okresu Uherský Brod a jenž byl do roku 1949 pouze okresem soudním. Politický okres Valašské Klobouky byl v roce 1949 zařazen do nového Gottwaldovského kraje.^{12/}

Od jara 1949 byla pro učitele organizována státní politická školení, která nabyla masového charakteru. V průběhu školního roku se tato školení konala v politických školách školských referátů krajských národních výborů, v době letních prázdnin pak v prostorách domovů mládeže. Politická

^{8/} *tamtéž*, s. 220-221.

^{9/} SOKA Zlín, Základní devítiletá škola Jestřabí 1953-1971 (dále ZDŠ Jestřabí), Školní kronika Národní školy v Jestřabí (dále NŠk Jestřabí) 1936-1974, č. př. 4/2007 (nezprac.), školní rok 1948/1949, nestr.

^{10/} SOKA Zlín, ZDŠ Jestřabí, Školní kronika NŠk v Jestřabí 1936-1974, č. př. 4/2007 (nezprac.), školní rok 1948/1949, nestr.

^{11/} S. GABZDILOVÁ, *Komunistická strana ...*, s. 203.

^{12/} Ivan BITTNER, *Okresní národní výbor Valašské Klobouky 1949 – 1960*, in: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*, 7. svazek, Gottwaldov 1985, s. 106-107, 112.

školení měla na učitele velký vliv a znamenala „*přelom v myšlení velké části učitelů a skoncovala s jejich nazíráním na nepolitichnost školy*“. Ovšem politická školení měla i „nedostatky“. Většina učitelů podle předpokladů nepokračovala po absolvování kurzů v individuálním studiu marxisticko-leninské literatury, a tudíž „*neexistoval další ideologický růst učitelů*“. Přitom právě individuální studium marxisticko-leninské literatury bylo považováno za samozřejmou povinnost všech pedagogických pracovníků.^{13/}

Okresní národní výbory zřizovaly komise, které měly působit jako poradní orgány a měly být „nápomocny“ referátům ONV a nejen to, měly fungovat rovněž jako „stavovské“ organizace, které sjednocují pracovníky té které profese. Tyto komise plnily ještě několik dalších funkcí. V rámci IV. školského a osvětového referátu na ONV ve Valašských Kloboukách vznikla například v roce 1950 *Osvětová komise* a taktéž *Okresní pedagogický sbor* pro školy všech stupňů (OPS). V dalších letech zde vznikaly další komise. V roce 1951 to byla např. *Komise pro školství, vědy a umění*, v roce 1953 *Stálá komise pro školství* a v témže roce také *Stálá komise pro osvětu a tělovýchovu*.^{14/}

OPS byl organizací složenou ze všech učitelů působících v celém valašskoklobouckém okrese. Práci této komise koordinoval a do patřičných mantinelů usměrňoval nadřízený *Krajský pedagogický sbor* (KPS), jenž vytyčoval okresnímu pedagogickému sboru úkoly a cíle jeho činnosti. Tak např. v prvním pololetí školního roku 1952/1953 mezi hlavní úkoly patřilo „*za 1. šíření a popularizace socialistické pedagogiky*“, „*za 2. šíření zkušeností nejlepších učitelů*“ a „*za 3. pomoc při řešení pedagogických problémů*“. Dále se věnovala pozornost rozličným úkolům jako „*výchově k socialistickému vlastenectví*“, „*významu Pavlovova učení*“ či „*Makarenkovi – zakladateli socialistické pedagogiky*“ apod. Jedním z dokladů toho, do jaké míry byla společnost počátku 50. let militarizována, je tehdejší terminologie, která se v instrukcích krajského pedagogického sboru objevuje. Tak např. práce ve druhém pololetí školního roku 1952/1953 „*má ráz bojovný*“, neboť „*OPS a KPS bojuje o učitele, učitel bojuje o žáky, aby byli lepší*“ nebo učitel jde „*do boje za lepší prospěch, do boje proti školní úmrtnosti!*“.^{15/}

OPS zřizoval mj. také pracovní kabinety (skupiny či kroužky) učitelů pro jednotlivé školní předměty vyučované na školách. Kabinety vedli učitelé ze škol daného okresu, kteří pro své kolegy pořádali různé kurzy a přednášky. Nově byl kladen velký důraz na výuku ruského jazyka. Proto bylo nutné urychleně vychovat celou generaci pedagogů, kteří se tomuto jazyku naučí a budou jej sami vyučovat. Mezi těmi, kdo ve školním roce 1950/1951 navštěvoval kurzy ruského jazyka, byla i nová ředitelka Národní školy v Jestřabí Milada Cholastová. Při studiu ruštiny nešlo pouze o

^{13/} S. GABZDILOVÁ, *Komunistická strana ...*, s. 220-221.

^{14/} I. BITTNER, *Okresní národní výbor ...*, nestr.

^{15/} SOKA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 618 – Organizace a rámcový plán činnosti okresního pedagogického sboru, zpráva o činnosti pracovních skupin 1952 – 1954.

jazykové realie, ale také o osvojení poznatků o „*poměrech v SSSR*“, o kterých pak měli referovat nejen žákům ve škole, ale také na veřejných schůzích občanům či v obecním rozhlase.^{16/}

Všudypřítomná inflace administrativy, kterou vyžadoval státní byrokratický aparát, silně determinovala také život učitele. Učitel byl neustále zahlcen různými dotazníky, které musel vyplňovat a posílat zpět nadřízeným orgánům, především pak školskému odboru ONV nebo okresnímu pedagogickému sboru. Učitel byl nucen číst oběžníky, výnosy a předpisy všeho druhu a závazně se jimi řídit nejen při školní výuce, ale i při mimoškolní činnosti. Byl to jeden ze způsobů, jak nadřízené orgány s pedagogy komunikovaly. Do škol chodily např. oběžníky provádějící „šetření“ spokojenosti s novými osnovami či učebnicemi. Tazatele zajímal názor učitele na to, zda si myslí, že nové učebnice vychovávají mládež v „socialistickém duchu“, vykládají „vědecky“ látku, odráží se v nich socialistické budování a podobně. Dotazníky ovšem mohly být i prostředkem ke zjišťování postojů učitele k režimu, tedy „ideové spolehlivosti“. Oběžníky taktéž vyzývaly k tomu, aby učitelé na školách zakládali zájmové kroužky žáků. Už jen z deklarovaných frází je patrné, jakým způsobem ideologie prorůstala do každodenního života učitelů, ale i žáků. V oběžnících bylo např. závazně doporučováno zřízení „*samosprávy*“, „*volby funkcionářů*“, „*plánování*“, „*dělba práce*“ či „*jednotná práce pro zdárný výsledek*“. Změnou systému školství bylo také na žáky kladeno více požadavků, a jestliže někteří neprospívali, byli učitelé vyzýváni k zakládání doučovacích skupin. Snaha po absolutní kontrole všeho a všech je patrná z pokynu k vedení záznamů o neprospívajících žácích. Tyto záznamy pak měly být předloženy nadřízenému okresnímu pedagogickému sboru, který se jimi měl zabývat. Učitelé byli oběžníky vybízeni např. k návštěvě přednášek na pedagogických fakultách, školy byly vyzvány k tomu, aby splněním vytýčených závazků „obdarovaly“ IX. sjezd KSČ (1949) či sbíraly odpadové hmoty apod.^{17/}

Ideologické působení na učitele mělo ovšem mnohem plastičtější ráz. Uvedme proto ještě dva ilustrativní příklady. V prosinci 1949 se uskutečnila konference učitelských sborů valašsko-klobouckého okresu. Učitelé měli veřejně prohlásit, že četli „*úřední výnosy a jiné úřední předpisy od poslední konference došlé*“, stejně tak i výnosy od školského referátu ONV a Ministerstva školství, přičemž „*závažnější byly znovu přečteny, [byla] zavedena o nich rozprava*“. Konference v dalších letech byly ještě více ideologicky zaměřeny a byl kladen stále větší důraz na zkušenosti ze Sovětského svazu.^{18/} Od roku 1949, kdy začala komunistická strana v rámci socialistického hospodářství prosazovat kolektivizaci vesnice, se režim snažil působit na venkovské učitele, kteří měli propagovat zakládání JZD mezi rolníky. Tak např. v červnu 1950 při pracovní schůzi „*všeho*

^{16/} SOKA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 616 - Okresní pedagogický sbor – oběžníky 1950-1951; SOKA Zlín, ZDŠ Jestřabí, Školní kronika NŠK v Jestřabí 1936-1974, č. př. 4/2007 (nezprac.), školní rok 1950/1951, nestr.

^{17/} SOKA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 688 – Oběžníky odboru školství a kultury 1949-1953; SOKA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 616 – Okresní pedagogický sbor – oběžníky 1950-1951.

^{18/} SOKA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 662 – Zápis z konferencí, schůzí a porad ředitelů a učitelů škol 1936-1956.

učitelstva“ z okresu Valašské Klobouky se nejednalo na prvním místě o záležitostech týkající se školy, žáků či výuky, ale „*hlavním bodem programu [byla] socializace vesnice, zakládání JZD, příprava žňových prací a spolupráce učitelstva*“.^{19/}

„Kádrový profil učitele“ a hodnocení jeho práce

Učitel se počátkem komunistické éry dostával pod pečlivý dohled nadřízených orgánů. Žádný detail nebyl ponechán náhodě. Učitelova práce ve škole i na veřejnosti, životní postoje a hodnoty každého učitele byly přísně kontrolovány a usměrňovány. Kdo nevyhovoval třídním, ideovým či politickým požadavkům, byl shledán nezpůsobilým pro to, aby vyučoval mládež, která by jeho působením mohla být „zkažena“. Režimní představitelé si moc dobře uvědomovali, jak důležitá je role učitele při výchově nastupující generace i jeho působení v nejbližším okolí, tím více v malých vesnických komunitách. Proto byla učitelům věnována zvýšená pozornost. Na příkladu několika učitelů z vesnické školy v Jestřabí na Valašskokloboucku lze sledovat, jaké prostředky a mechanismy ke „kádrování“ pedagogů komunistický režim využíval.

V první polovině srpna 1949 se ředitel Národní školy v Jestřabí Bohumil Kunovský zúčastnil jednoho z výše zmiňovaných politických školení. Z kádrového posudku účastníka prázdninového školení učitelstva gottwaldovského kraje se dozvídáme,^{20/} že Bohumil Kunovský neprošel žádnou „předběžnou politickou průpravou“, z marxisticko-leninské literatury prostudoval jen „něco“, z denního tisku čte Rudé právo a Práci, členem strany se stal teprve 4. dubna 1949, angažuje se politicky, veřejně a kulturně jako předseda Místní osvětové rady, předseda Místního národního výboru a předseda Kulturní rady. Závěrečné hodnocení školení pro něj vyznívá velmi pozitivně, ať už pro „*vynikající*“ práci v kroužku, „*svědomité studium*“, „*velmi pilné*“ sledování přednášek, „*podnětnou*“ účast v debatě a má „*velmi příznivé*“ předpoklady dalšího rozvoje. Hodnocení jeho politické vyspělosti je taktéž příznivé, jeho poměr k lidové demokracii je „*kladný*“, teoretické znalosti má „*přiměřené*“, přičemž předseda učitelské samosprávy, člen kádrové komise a ideový vedoucí souhlasí s tím, že je „*schopen referovat*“ své poznatky ze školení, přičemž mu je jistě k dobru to, že je „*velmi schopný organizátor a v kolektivu je družný*“. Níže podepsaní soudruzi jej proto doporučují „*k práci v samosprávě a kulturní činnosti*“, kde ostatně Bohumil Kunovský v této době již působil. Řídící učitel v Jestřabí s úspěchem vykonal toto politického školení, v březnu následujícího roku absolvoval následné „doškolení“ s výslednou známkou 2. Hodnocení učitele Kunovského na politických školeních tedy vyznívá velmi pozitivně. Bezpochyby se

^{19/} SOkA Zlín, ZDŠ Jestřabí, Školní kronika NŠk v Jestřabí 1936-1974, č. př. 4/2007 (nezprac.), školní rok 1949/1950, nestr.

^{20/} SOkA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 653 – Kádrové záležitosti pracovníků v odboru školství a kultury (kádrové posudky, hodnocení pracovní činnosti, údaje o kvalifikaci) 1950-1960.

zúčastňoval i dalších školení. Tento učitel je uznán vhodným k tomu, aby ideologicky působil nejen ve škole, ale i na své spoluobčany v rámci vesnické komunity. Vzhledem k tomu, že od roku 1945 zastával post řídícího učitele v Jestřabí, navíc mezi lety 1948-1950 zde zastával funkci předsedy Místního národního výboru a měl ve svých rukou několik dalších veřejných funkcí, lze očekávat, že měl na své spoluobčany opravdu velký vliv.

Na konci školního roku 1949/1950 se začalo na pracovních okrskových schůzích učitelstva uplatňovat v praxi „*hodnocení závazků učitelů-průkopníků*“. Přihlíželo se zvláště k tomu, jak učitelé „*přispěli ke kolektivizaci práce ve sboru*“, jak si dokážou organizovat a plánovat práci a zda stanovený plán plní či jak pracují se „*žákovským kolektivem*“. S blížícím se koncem školního roku byli učitelé podrobováni dalším hodnocením, tak např. při úsekové schůzi učitelů byly zhodnoceny výsledky jejich práce podle směrnic Ministerstva školství, věd a umění o pedagogických odměnách.^{21/}

Komunistický režim prováděl velmi důkladné shromažďování kádrového materiálu o učitelích. O tom, že učitel byl podroben opravdu důsledné kontrole nadřízených orgánů, svědčí mj. průběžné dotazy školského a osvětového referátu ONV místních organizací KSČ a akčních výborů Národní fronty na to, jakou činnost učitelé v jejich obcích vyvíjejí. „*Prověrce pracovních funkcí učitelstva*“ byl podroben i učitel Bohumil Kunovský, který od začátku nového školního roku 1950/1951 začal učit na novém působišti ve škole v nedaleké Vlachově Lhotě, kam byl přeložen v rámci valašskoklobouckého okresu.^{22/} Z dochovaného formuláře zasláného místní organizací KSČ ve Vlachově Lhotě okresnímu národnímu výboru se dozvídáme, že na svém novém působišti pracuje Bohumil Kunovský jako kulturní, sociální a zdravotní referent při MNV, je vzdělavatelem Sboru dobrovolných hasičů, členem výboru Sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ), zapisovatelem v místní organizaci KSČ a pracuje jako knihovník a kronikář obce Vlachova Lhota. Podle vyjádření místní organizace KSČ poslední tři jmenované funkce jsou jeho „*nejoblíbenější mimoškolní činnosti*“.^{23/} Na tomto příkladu je možno ilustrovat, jak velký důraz byl kladen na práci učitele mimo školu. Očekávalo se, že učitel bude veřejně velmi aktivní a bude zastávat hned několik veřejných funkcí. Za takové situace jistě nebylo možné, aby se učitel věnoval stoprocentně svým žákům a zároveň každé z vykonávaných činností. Jeho energie se tříštila mezi mnoho úkolů.

Různé posudky na práci a přístup ke školní i mimoškolní práci vypracovávali i ředitelé škol na své podřízené učitele. Ředitelka Národní školy v Jestřabí Milada Cholastová zaslala na jaře 1953 nadřízenému orgánu – IV. školskému a osvětovému referátu ONV zprávu o podřízeném učiteli Františku Novotném, který vyučoval na pobočce školy v osadě Kochavec. Ředitelka školy

^{21/} SOKA Zlín, ZDŠ Jestřabí, Školní kronika NŠk v Jestřabí 1936-1974, č. př. 4/2007 (nezprac.), školní rok 1949/1950, nestr.

^{22/} SOKA Zlín, NŠk Jestřabí, inv. č. 109 – personální věci učitelů.

^{23/} SOKA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 640 – Hlášení o činnosti učitelů (sdělení místní organizace KSČ) 1950.

v posudku uvádí, že dotyčný zřejmě nebude normální, jelikož se vymyká obecným (nejen) dobovým společenským požadavkům. Devětatřicetiletý učitel totiž „*je velký samotář, nesdílný, nespolečenský a jako takový měl být dán na více organizovanou školu, kde by mu kolektiv všestranně pomohl a prospěl.*“ Ředitelka sice v posudku oceňuje jeho snahu „*plnit úkoly*“, plánovat práci a vypracovávat přípravy, poznamenává zároveň, že „*práce se mu však nedaří. Je zde znatelný pokles autority i kázně*“.^{24/} Tento posudek byl jistě jednou z příčin toho, že byl učitel František Novotný „*předvolán na IV. referát ONV ve Valašských Kloboukách ke kádrovému pohovoru k soudruhu referentovi Vl[adimíru] Okleškovi*“.^{25/} Jeho další osud nám není z dostupných materiálů znám. Ve zmiňovaných letech žádný z učitelů na expozituře školy v osadě Kochavec dlouho nevydržel. Předchůdce Františka Novotného František Křivánek odsud odešel na vlastní žádost v roce 1952. Jeho nástupce Milan Hasík se naopak několik měsíců nástupu na toto místo vyhýbal. O tom, proč byla situace učitelů v této osadě tak neudržitelná, můžeme jen spekulovat.^{26/}

Silný tlak byl vyvinut na věřící učitele, kteří měli nejdříve sami projít fázi „*náboženské detoxikace*“. A pak takto připravení učitelé měli působit na rodiče v tom smyslu, aby nepřihlašovali své děti do náboženství. Od konce roku 1952 se začala i pro učitele uplatňovat zásada o neslučitelnosti členství v komunistické straně a zároveň příslušnosti v některé z církví. „*Náboženských předsudků*“ se měli učitelé zbavovat prostřednictvím politické a ideové výchovy. Kvůli náboženství byli sledováni i členové rodin učitelů, přičemž stranické orgány sestavovaly seznamy ředitelů škol a učitelů, kteří přihlásili své děti na výuku náboženství.^{27/} To se týkalo i tehdejšího učitele Národní školy v Jestřabí Ladislava Cholasty, který ve vlastní rukou psaném životopise z května 1953 uvádí, že byl „*vychován v přísně katolickém duchu, proto dosavadní stanovisko k dnešnímu zřízení, přes všechna studia, návštěvy přednášek, pokrokových divadel zůstává na stanovisku křesťanském.*“ Ve svém životopise, který je psán er-formou dále uvádí, že „*nyní hodně studuje, přemýšlí, ale dosud se do strany nemůže zapsat, poněvadž pro nevyřešenou otázku náboženskou nebyl by dobrým straníkem. Jinak je pro něj vše jasné a zapojuje se do každé mimoškolní práce.*“^{28/} Bezprostředně poté se učitele Cholasty nedotkla žádná opatření, která byla zaměřená proti věřícím učitelům. Naopak k 1. září 1953 jej školský referent ONV jmenoval ředitelem Národní školy v Jestřabí. Nastoupil tak na místo své manželky Milady Cholastové, která

^{24/} SOKA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 653 – Kádrové záležitosti pracovníků v odboru školství a kultury 1950-1960.

^{25/} SOKA Zlín, NŠk Jestřabí, inv. č. 109 – Personální věci učitelů.

^{26/} SOKA Zlín, NŠk Jestřabí, inv. č. 109 – Personální věci učitelů; SOKA Zlín, ZDŠ Jestřabí, Školní kronika NŠk v Jestřabí 1936-1974, č. př. 4/2007 (nezprac.), školní rok 1953/1954, nestr.

^{27/} S. GAZDILOVÁ, *Komunistická strana ...*, s. 222-223; SOKA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 653 – Kádrové záležitosti pracovníků v odboru školství a kultury 1950-1960.

^{28/} SOKA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 653 – kádrové záležitosti pracovníků v odboru školství a kultury 1950-1960.

tuto funkci zastávala od roku 1950.^{29/} Náboženství se ve škole v Jestřabí prokazatelně naposledy vyučovalo ve školním roce 1951/1952. Na podzim 1951 jej vyučoval kaplan zdejší farnosti Štítná nad Vláří P. Josef Pikna, 1. prosince 1951 převzala výuku náboženství laická katechetka Anděla Macků. Zda se náboženství vyučovalo ještě v následujícím školním roce, nám není známo.^{30/}

Učitel byl prakticky pod neustálým drobnohledem nadřízených orgánů. Různé statistiky, které si komunistický režim vedl, nebyly samoučelné a sledoval jimi své zájmy. Např. v listopadu 1953 působilo ve valašskoklobouckém okrese celkem 242 učitelů I., II. a III. stupně, z nichž bylo 111 žen (45,9 %). Ze statistiky je patrný stále ještě poměrně vysoký podíl mužů ve školství. Ovšem právě v tomto období docházelo v československém školství k velké feminizační vlně. Komunistický režim potřeboval uvolnit ze školství více mužů pro jiné druhy činnosti, například pro práci v tehdy preferovaném průmyslu. Členy KSČ bylo v listopadu 1953 celkem 104 pedagogů valašskoklobouckého okresu (43%). Oproti obdobné statistice z června 1952 je znatelný pokles členství v komunistické straně, kdy z celkového počtu 246 učitelů bylo ve straně 132 učitelů (53,7%). K náboženství římskokatolickému se hlásilo v listopadu 1953 z oněch 242 učitelů stále ještě 202 učitelů (83,5%), osm bylo evangelíků (3,3%) a tři byli příslušníci Československé církve husitské (1,2%). Celkem tedy bylo na konci roku 1953 z celkového počtu 242 učitelů okresu 213 učitelů věřících či se hlásili k nějaké církvi (88%). Pouze 29 pedagogů bylo bez vyznání (12%).^{31/}

Již zmiňovaná statistika z června 1952, která byla vyhotovena školským kádrovým oddělením ONV na žádost nadřízeného oddělení KNV Gottwaldov, hovoří o „*politickém rozestavení učitelstva*“. Podle ní bylo z 246 učitelů valašskoklobouckého okresu členy Komunistické strany Československa 132 učitelů (53,7%), bez politické příslušnosti bylo 113 učitelů (46%) a členem Československé strany lidové byl pouze jeden učitel (0,4%). Zde je také uvedeno, kolik učitelů okresu bylo „*organizováno v KSČ do února, kolik po únoru 1948*“ – před komunistickým pučem to bylo pouhých 13 učitelů, po něm se členy strany stalo celkem 119 učitelů okresu Valašské Klobouky. Ze statistiky z června 1952 se dozvídáme „*kolik dle názoru okresního školského inspektora by mělo být učitelů vyměněno (propuštěno)*“ do konce stávajícího školního roku. Tento dokument obsahuje také přílohu, ve které figurovali všichni učitelé-muži, kterých bylo v této době za „normálního stavu“ v celém okrese 125. Počítalo se, že v době mobilizace by 45 z nich bylo uvolněno pro vojenské účely. Tento dokument vznikl v době všeobecného mezinárodního napětí, na počátku „studené války“, kdy existovala reálná hrozba vypuknutí konfliktu mezi Východem a Západem a vojenská konfrontace byla očekávána. Učitelé Ladislav Cholasta a František Křivánek, kteří vyučovali v Národní škole v Jestřabí, resp. na Kochavci

^{29/} SOkA Zlín, NŠk Jestřabí, inv. č. 109 – Personální věci učitelů.

^{30/} SOkA Zlín, ZDŠ Jestřabí, Školní kronika NŠk v Jestřabí 1936-1974, č. př. 4/2007 (nezprac.), školní rok 1951/1952, nestr.

figurovali na seznamu mezi těmi učiteli, kteří by dostali povolávací rozkaz a nastoupili by do vojenské služby jako vojíni. Jejich kolega, bývalý řídící učitel v Jestřabí Bohumil Kunovský, který již několik let učil ve Vlachově Lhotě, zde figuroval jako důstojník.^{32/}

Učitel byl na přelomu 40. a 50. let 20. století tlačěn do, do té doby pro něj velmi neobvyklé, role, byl tak vystaven zkušenosti, jaké nikdy předtím v minulosti nemusel čelit. Tuto roli pak měl hrát po celou dobu trvání komunistického režimu v Československu. Nejdříve si komunistický režim vytvořil legislativní a následně také institucionální rámec, díky kterému pak dokonale ovládal učitele a směřoval jej k cílům, jež proklamoval. Učitel se stal prostředkem k výchově „nového socialistického člověka“, člověka s novým způsobem myšlení i života. Do jaké míry se režimu podařilo „předělat“ mentalitu obyvatel českomoravského prostoru a „vložit“ lidem do hlavy nový hodnotový systém, zůstává otevřenou otázkou.

^{31/} SOkA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 653 – Kádrové záležitosti pracovníků v odboru školství a kultury 1950-1960.

^{32/} SOkA Zlín, ONV Valašské Klobouky, inv. č. 653 – Kádrové záležitosti pracovníků v odboru školství a kultury 1950-1960.